ÎNCEPUTURILE PRIMEI VÎRSTE A FIERULUI PE TERITORIUL MOLDOVEI

UNELE REZULTATE ŞI PROBLEME*

A. LÁSZLÓ

Primele etape ale epocii fierului constituie încă una din perioadele mai puţin cunoscute din istoria străveche a Moldovei. În urma cercetărilor arheologice întreprinse mai ales în ultimul sfert de veac şi, în special, datorită unei intense activităţi de cercetări de suprafaţă [1], au fost identificate totuşi peste 100 de descoperiri, provenite din 84 de localităţi şi datînd din perioada Hallstatt A—B (cf. *Anexa* şi fig. 1). Dintre aceste descoperiri 23 au fost cercetate prin sondaje şi săpături [2], rezultatele acestora fiind însă, cu puţine excepţii, publicate doar sumar, în cadrul unor rapoarte generale, iar unele rămînînd chiar inedite. Studiul acestor descoperiri, precum şi interpretarea lor în lumina cunoştinţelor actuale privitoare la aceeaşi epocă din Europa centrală, răsăriteană şi de sud-est, este încă în curs. În rîndurile de faţă vom încerca, în felul acesta, doar să rezumăm stadiul cunoaşterii principalelor aspecte ale civilizaţiei perioadei de început a epocii fierului (Ha A—B) de pe teritoriul Moldovei.

I. *Repartizarea geografică a descoperirilor*. Civilizaţia hallstattiană timpurie este atestată pe întreg teritoriul Moldovei dar, potrivit stadiului actual al cercetărilor, descoperirile sînt concentrate îndeosebi în cele două regiuni depresionare cu aspect stepic din nord-estul Moldovei: Bazinul Bahluiului şi Cîmpia Jijiei superioare [3] (în total peste 70 de descoperiri). Sînt relativ numeroase şi descoperirile din zonele păduroase ale podişurilor, identificate mai ales pe locurile dominante din apropierea rîurilor (Podişul Central Moldovenesc 14, Podişul Sucevei 12 descoperiri). Din Depresiunea Huşi—Elan—Horincea, destul de intens cercetată prin recunoaşteri arheologice [4], se cunosc, în momentul de faţă, doar trei descoperiri. Sînt

---

* Text revăzut al raportului prezentat la colocviul privind problemele epocii bronzului şi începutului epocii fierului în România, Bucureşti, 3—5 decembrie 1973.

[1] Pentru istoricul şi bibliografia acestor cercetări a se vedea N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970 (în continuare se va cita : *Aşezări*), p. 11—16.

[2] A se vedea descoperirile cuprinse în *Anexă* cu nr. 2, 3, 6, 13, 19, 22, 24, 25, 34, 37, 38, 39, 52, 57, 68, 71, 72, 75, 77.

[3] *Aşezări*, p. 47. În stabilirea unităţilor geografice şi a formelor de relief am urmat criteriile stabilite în lucrarea citată în nota de faţă.

[4] *Aşezări*, p. 47.

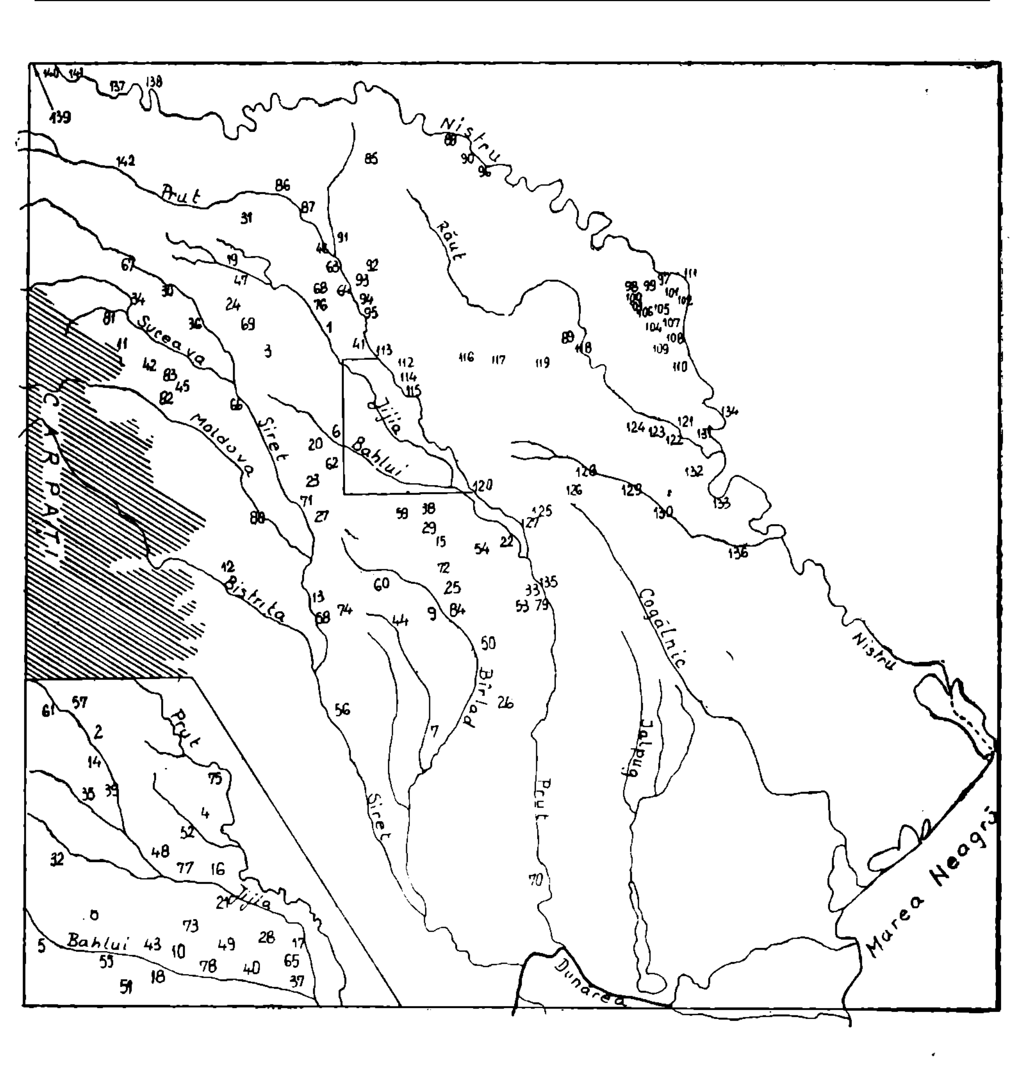

Fig. 1. Răspîndirea descoperirilor hallstattiene timpurii în spațiul est-carpatic. Numerotarea corespunde cu cea din lista descoperirilor (cf.anexa și notele 55—56).
I.A. Complexul cultural cu ceramică canelată din Moldova. Așezări cercetate prin săpături arheologice: 2, 3, 11, 19, 25—26, 34, 39—40, 58, 72, 76, 78, 84. Necropole și morminte: 24, 37, (?), 75. Descoperiri ceramice: 1, 3—6, 8—9, 12, 14—18, 20—21, 23, 27—31, 33, 35—37 40—50, 52, 55—56, 61—63, 65—68, 71, 73—74, 77, 79—83.
B. Complexul cultural cu ceramică imprimată din Moldova (Grupul Stoicani — Cozia). Așezări cercetate prin săpături arheologice: 13, 22, 54, 70. Descoperiri ceramice: 37—38, 43, 53, 59, 61, 64, 69.
C. Depozite: 7, 27, 41, 60.
D. Descoperiri nesigure: 10, 32, 40, 51, 57, 68.
II. „Varianta pruto-nistroviană a Hallstattului tracic": 85—136. (după V. L. Lapușnean, T. Niculiță și M. A. Romanovskaia).
III. Cultura Holihrady (Goligrad): 137—142 (după G. I. Smirnova).

şi mai rare descoperirile din Subcarpaţii şi din Cîmpia Siretului din sudul Moldovei.

Descoperirile hallstattiene timpurii de pe teritoriul Moldovei aparţin celor *două mari complexe culturale* ale spaţiului carpato-danubiano-balcanic, caracterizate, înainte de toate, prin ceramica lor canelată, şi, respectiv, imprimată. În timp ce primul grup, cu ceramica canelată, s-a răspîndit pe tot cuprinsul Moldovei, grupul cultural cu ceramica cu decor imprimat este atestat numai la est de Siret, descoperirile sigure fiind concentrate în sudul şi centrul Moldovei.

II. *Aşezări şi locuinţe.* Spre deosebire de alte regiuni ale ţării (Transilvania, Dobrogea)[5], toate aşezările hallstattiene timpurii, cunoscute în momentul de faţă de pe teritoriul Moldovei, sînt lipsite de elemente de fortificaţie artificiale. Există, în schimb, o mare varietate în ce priveşte formele de relief, preferate pentru întemeierea aşezărilor. Majoritatea staţiunilor sînt situate pe terasele inferioare ale rîurilor. Acest tip de aşezare este frecvent în special în regiunile depresionare. În ordinea frecvenţei urmează aşezările situate pe terasele medii şi înalte, întîlnite mai ales în zonele de podiş.

Este interesant de remarcat că purtătorii grupului cultural cu ceramica imprimată au manifestat, faţă de grupul cu ceramica canelată, o preferinţă mai pronunţată pentru locurile dominante, cu bune posibilităţi de apărare. Din cele 11 descoperiri, cunoscute pînă în prezent, numai trei provin de pe terase inferioare, toate celelalte fiind situate pe terasele medii şi înalte sau pe promontoriile podişurilor.

În aşezările hallstattiene timpurii din Moldova sînt atestate atît bordeie şi semibordeie, cît şi locuinţe de suprafaţă ; cele două tipuri de locuinţe întîlnindu-se uneori în cadrul aceloraşi aşezări. *Bordeie* se cunosc, în momentul de faţă, de la Cozia (jud. Iaşi) şi Grăniceşti (jud. Suceava). La Cozia (grupa cu ceramica imprimată)[6] au fost săpate integral şase bordeie rectangulare cu colţurile rotunjite sau de formă ovală. În unele bordeie s-a descoperit şi cîte o vatră în situ, cu lipiturile aplicate direct pe pămînt. Cele două bordeie descoperite la Grăniceşti (grupa cu ceramica canelată)[7] sînt de acelaşi tip. Spre fundul lor s-au constatat multe urme de arsură, dar fără a putea identifica vetre propriu-zise. S-a descoperit, în schimb, o vatră, probabil a unui cuptor, construită pe nivelul de călcare hallstattian, în imediata apropiere a bordeiului 2.

Locuinţe de suprafaţă sînt semnalate, deocamdată, numai în grupa cu ceramica canelată (Andrieşeni[8], Corlăţeni[9], Grăniceşti, Prăjeşti[10], Tru-

---

[5] A se vedea, de pildă, Eug. Zaharia, în *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 83—104 (Mediaş) ; K. Horedt, *Aşezarea fortificată din perioada tîrzie a bronzului de la Sighetul Marmaţiei*, Baia Mare, 1966 ; Z. Székely, *Aşezări din prima vîrstă a fierului din sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 1966, p. 17—28 (Cernatu), 29—35 (Porumbenii Mari) ; S. Morintz, în *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 101—118 (Babadag), etc.

[6] Pentru săpăturile din anii 1966—1967 a se vedea A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 207—223.

[7] Săpături inedite, A. László, 1972—1974.

[8] A. C. Florescu, în *Materiale*, 5, 1959, p. 329.

[9] I. Nestor, în *SCIV*, 3, 1952, p. 91.

[10] C. Buzdugan, în *Carpica*, 2, 1969, p. 83—84.

şeşti [11]). Existenţa acestor locuinţe de suprafaţă este mai mult dedusă din prezenţa fragmentelor de chirpic ars şi a cenuşei, uneori mai aglomerate în anumite porţiuni, fără a se putea stabili forma şi dimensiunile locuinţelor. La urmele menţionate se adaugă uneori vetre *in situ*, aflate în interiorul sau în preajma acestor locuinţe (Andrieşeni [12], Corlăteni [13], Truşeşti [14]), precum şi alte resturi de construcţii de chirpic, a căror destinaţie nu a putut fi lămurită (Corlăteni [15]).

Ca anexe ale bordeielor şi locuinţelor de suprafaţă apar, în majoritatea aşezărilor, *gropi* în formă de clopot (Andrieşeni [16], Cozia, Stoicani [17]) sau de pungă (Cozia [18], Truşeşti [19]).

III. *Necropole şi morminte. Ritul şi ritualul funerar* este puţin cunoscut, fiind descoperite, în toată Moldova, doar cîteva morminte, care pot fi atribuite cu siguranţă perioadei Hallstattului timpuriu.

Astfel, cu ocazia săpăturilor arheologice de la Cucorăni (jud. Botoşani) s-au descoperit resturile unei necropole, în bună parte distrusă de aşezările succesive, care au existat ulterior pe acest loc [20]. Au putut fi identificate trei morminte de incineraţie precum şi alte cîteva vase izolate, indicînd existenţa unor morminte distruse. Vasele care au servit drept urne funerare au fost acoperite cu cîte o strachină-capac. Unul din morminte (nr. 2) conţinea şi un al treilea vas — o strachină cu umbo. Din cantitatea redusă de oase calcinate s-ar putea deduce că nu au fost adunate toate resturile cinerare. Într-una din urne s-a descoperit şi un fragment de brăţară de bronz cu urme de ardere, precum şi o coastă, probabil de animal, ceea ce pare a indica faptul că morţii au fost incineraţi împreună cu obiectele lor de podoabă şi vestimentaţie şi, de asemenea, că o parte din ofrande au fost arse pe rug, împreună cu cadavrul. Prezenţa unui al treilea vas indică, în acelaşi timp, că alte ofrande (probabil lichide) au fost depuse lîngă urna funerară, în cursul ceremoniei înmormîntării.

Un alt mormînt de incineraţie, descoperit la Trifeşti (jud. Iaşi) [21], se compune din cinci vase, dintre care patru servind ca urnă, iar cel de al cincilea — o strachină — drept capac. În cele patru vase s-au descoperit resturile osteologice calcinate aparţinînd probabil unei femei şi unui copil. O brăţară de bronz torsionată, trecută prin foc, indică, ca şi descoperirea similară de la Cucorăni, incinerarea cadavrelor împreună cu podoabele lor, purtate în viaţă.

---

[11] A. C. Florescu, în *Materiale*, 3, 1957, p. 209.
[12] Idem, în *Materiale*, 5, 1959, p. 329.
[13] I. Nestor, *op. cit.*, p. 93.
[14] A. C. Florescu, în *Materiale*, 3, 1957, p. 209.
[15] I. Nestor, *op. cit.*, p. 92—93.
[16] A. C. Florescu, în *Materiale*, 5, 1959, p. 330, fig. 1.
[17] M. Petrescu-Dîmboviţa, în *Materiale*, 1, 1953, p. 132—144.
[18] A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 209, fig. 1.
[19] A. C. Florescu, în *Materiale*, 3, 1957, p. 205, fig. 3/1.
[20] S. Teodor, în *ArhMold*, 8, 1974, p. 122—124.
[21] I. Ioniţă, în *Materiale*, 8, 1962, p. 733—734, fig. 2—3 ; 7/1.

Au fost atribuite Hallstattului timpuriu și 15 morminte de inhumație, descoperite în necropola de la Holboca – Iași [22]. Cu excepția unui mormînt dublu de copii, avînd scheletele întinse pe spate, toate celelalte morminte conțin schelete în poziție ușor chircită, culcate pe partea stîngă sau dreaptă, cu capul orientat spre SSV sau NNV. Unele morminte erau lipsite de inventar, altele conțineau unul sau două vase. Într-un mormînt s-a descoperit și un fragment de ac sau colier de bronz. Pe baza materialului publicat, atribuirea acestor morminte Hallstattului timpuriu nu este suficient de convingătoare.

S-a presupus apartenența Hallstattului timpuriu și a altor două morminte de inhumație, descoperite la Trifești [23], dar lipsite de orice inventar arheologic. Același rit par a indica și două descoperiri întîmplătoare (Cîrniceni, jud. Iași [24]; Hănțești, jud. Suceava [25]), care nu au fost însă verificate prin săpături arheologice.

Prin urmare, dacă ritul *incinerației* este atestat în Moldova prin cîteva descoperiri autentice, existența unor morminte de *inhumație* va trebui încă verificată prin noi cercetări [26]. Trebuie remarcat și faptul că, deocamdată, nu se cunoaște din Moldova nici un mormînt aparținînd purtătorilor grupului hallstattian timpuriu cu ceramică imprimată.

IV. *Depozitele de bronzuri* hallstattiene timpurii, descoperite pe teritoriul Moldovei, sînt mai puțin numeroase ca cele aparținînd perioadei anterioare, de la sfîrșitul epocii bronzului. Din etapa Ha A nu se cunosc, deocamdată, depozite sigure. Nu este însă exclus ca unele depozite, ca cele de la Ilișeni [27] și Doljești [28], din care lipsesc piesele de origine răsăriteană, tipice pentru cultura Noua, să fie încadrate nu numai în faza B D, ci și in Ha A_1, corespunzînd astfel primelor manifestări ale civilizației hallstattiene timpurii de pe teritoriul Moldovei [29]. Aceasta cu atît mai mult, cu cît tipurile de unelte (celturi de tip transilvănean, seceri cu buton, cu limbă la mîner și cu cîrlig) și arme (săbii cu limbă la mîner) din componența lor, se întîlnesc și în depozitele perioadei Ha A_1 din Transilvania, ca supraviețuiri din etapa precedentă, de la sfîrșitul epocii bronzului [30].

---

22 Vl. Zirra, în *SCIV*, 3, 1952, p. 94—111, fig. 12. A se vedea și M. Petrescu-Dîmbovița în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 260—261 ; M. Cristescu, *ibidem*, p. 135—144.

23 I. Ioniță, *op. cit.*, p. 735—736, fig. 4.

24 *Așezări*, p. 272, nr. 199 c.

25 Informație M. Ignat.

26 Morminte de inhumație hallstattiene timpurii au fost semnalate atît din Transilvania cît și din Muntenia. Cf., de pildă, M. Roska, *Repertorium*, p. 86, nr. 29 (Uriu) ; E. Dörner, în *Dacia*, NS, 4, 1960, p. 471, și urm. (Sîntana) ; B. Bassa și L. Mărghitan, în *Apulum*, 6, 1967, p. 105 și urm. (Săulești-Deva) ; E. Comșa, în *SCIV*, 15, 1, 1964, p. 127 și urm. (Radovanu, Dorobanțu, Căscioarele). În ce privește Moldova, necropola de inhumație de la Stoicani (jud. Galați), datată recent în sec. 8 î.e.n. (M. Petrescu — Dîmbovița și M. Dinu, în *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 87—91, 95—96), aparține deja sfîrșitului Hallstattului timpuriu sau, mai degrabă, începutului Hallstattului mijlociu. Se pare, în schimb, că necropola de inhumație de la Foltești (jud. Galați) datează la începutul epocii fierului, în perioada premergătoare fazei Babadag II (săpături inedite, M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu și A. László).

27 Gr. Foit, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 461 și urm.

28 I. Teștiban, în *StudCerc.Șt.Iași*, 8, 1, 1957, p. 221 și urm.

29 M. Petrescu — Dîmbovița, în *Actes du VIIIe Congr. Int. Beograd*, 1, 1971, p. 180.

30 *Ibidem*.

Depozitul de la Rafaila [31], încadrat inițial în etapa Ha A_2^{32}, a fost considerat recent, pe baza celor două fibule de tip passementerie, ca datînd mai degrabă din perioada Ha B_1^{33}. În sfîrșit, depozitul de la Bîrlad, conținînd obiecte de bronz și de fier, aparține fazei Ha B_2 sau, eventual, B_3^{34}.

V. *Originea și evoluția culturii hallstattiene timpurii din Moldova.* Teritoriul Moldovei, ca și întreg spațiul cuprins între Niprul inferior și Podișul Transilvaniei aparținea, în perioada tîrzie a bronzului, ariei de răspîndire a complexului Noua-Sabatinovka, reprezentat la vest de Nistrul mijlociu prin cultura Noua [35]. Numeroase așezări ale acestei culturi de pe teritoriul Moldovei sînt suprapuse de niveluri de locuire de tip hallstattian timpuriu cu ceramică canelată [36], fenomen observat și în RSS Moldovenească [37], precum și în regiunea cursului superior al Prutului [38]. Se pune, deci, problema, dacă între cultura Noua și cea care o urmează există legături genetice sau numai o succesiune cronologică ?

Ar fi greu de negat cu desăvîrșire continuitatea unor elemente culturale de tip Noua în perioada următoare, de la începutul primei epoci a fierului [39]. Pot fi luate în discuție, în acest sens, două fragmente ceramice, provenite din vase în formă de sac, descoperite în așezările de la Grănicești și Cozia. Primul (fig. 2/5) prezintă un șir de găuri incomplete, iar cel de la doilea un șir de perforații sub buză, elemente caracteristice, de origine răsăriteană, ale ceramicii de tip Noua [40]. Se pune însă problema dacă aceste fragmente indică o supraviețuire din epoca precedentă (cultura Noua) sau, eventual, ele pot fi puse în legătură cu unele influențe răsăritene mai recente, originare din aria unor complexe contemporane cu civilizația hallstattiană timpurie din spațiul carpato-dunărean [41]. În orice caz, tehnica de prelucrare a celor două fragmente nu mai este cea proprie

---

[31] V. Pârvan, *Getica*, p. 390, pl. 19/2.

[32] M. Petrescu-Dîmbovița, în *Actes du VIIIe Congr. Int. Beograd*, 1, 1971, p. 180.

[33] Idem, *Depozitele de bronzuri de pe teritoriul României*, sub tipar.

[34] Idem, în *Actes du VIIIe Congr. Int. Beograd*, 1, 1971, p. 181.

[35] A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 191—199, fig. 26.

[36] *Ibidem*, p. 190. A se vedea și I. Nestor, *op. cit.*, p. 90—91 (Corlăteni) ; A. C. Florescu, în *Materiale*, 3, 1957, fig. 11—12 (Trușești) ; idem, în *Materiale*, 5, 1959, p. 332 și urm., fig. 6—7 (Andrieșeni), etc.

[37] A. I. Meljukova, în *MIA*, 96, 1961, p. 45.

[38] G. I. Smirnova, în *KS*, 70, 1957, p. 99—107 (Mahala-Cernăuți).

[39] În legătură cu posibilitatea participării unor elemente Noua la formarea aspectelor hallstattiene timpurii a se vedea A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 190, 201. Se crede că acest fenomen se manifestă mai ales în inventarul ceramic, unii cercetători considerînd, de pildă, diferitele variante ale vaselor în formă de sac ca o moștenire din cultura Noua. Cf. A. C. Florescu, in *Materiale*, 5, 1959, p. 335 ; Eug. Zaharia, în *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 98 ; Z. Székely, *op. cit.*, p. 14 ; A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 220. Pe de altă parte, G. I. Smirnova și-a exprimat recent părerea că vasele în formă de sac de tip Noua nu puteau servi drept prototip pentru vasele corespunzătoare din Hallstattul timpuriu, Cf. *SCIVA*, 25, 3, 1974, p. 370.

[40] A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 152, 183 și nota 126.

[41] Este demn de reținut, în acest sens, că grupul Sabatinovka și-a continuat existența și în perioada de cristalizare a noilor aspecte hallstattiene timpurii din fosta arie a culturii Noua, pînă către sfîrșitul sec. 12, sau, poate, chiar începutul sec. 11 î.e.n. (A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 191—193). Pe de altă parte, nu este lipsit de importanță nici faptul că fragmente de vase în formă de sac, prezentînd șiruri de găuri complete sau incomplete sub buză, de tradiție Noua—Sabatinovka, apar și în complexele hallstattiene timpurii din RSS Moldovenească.

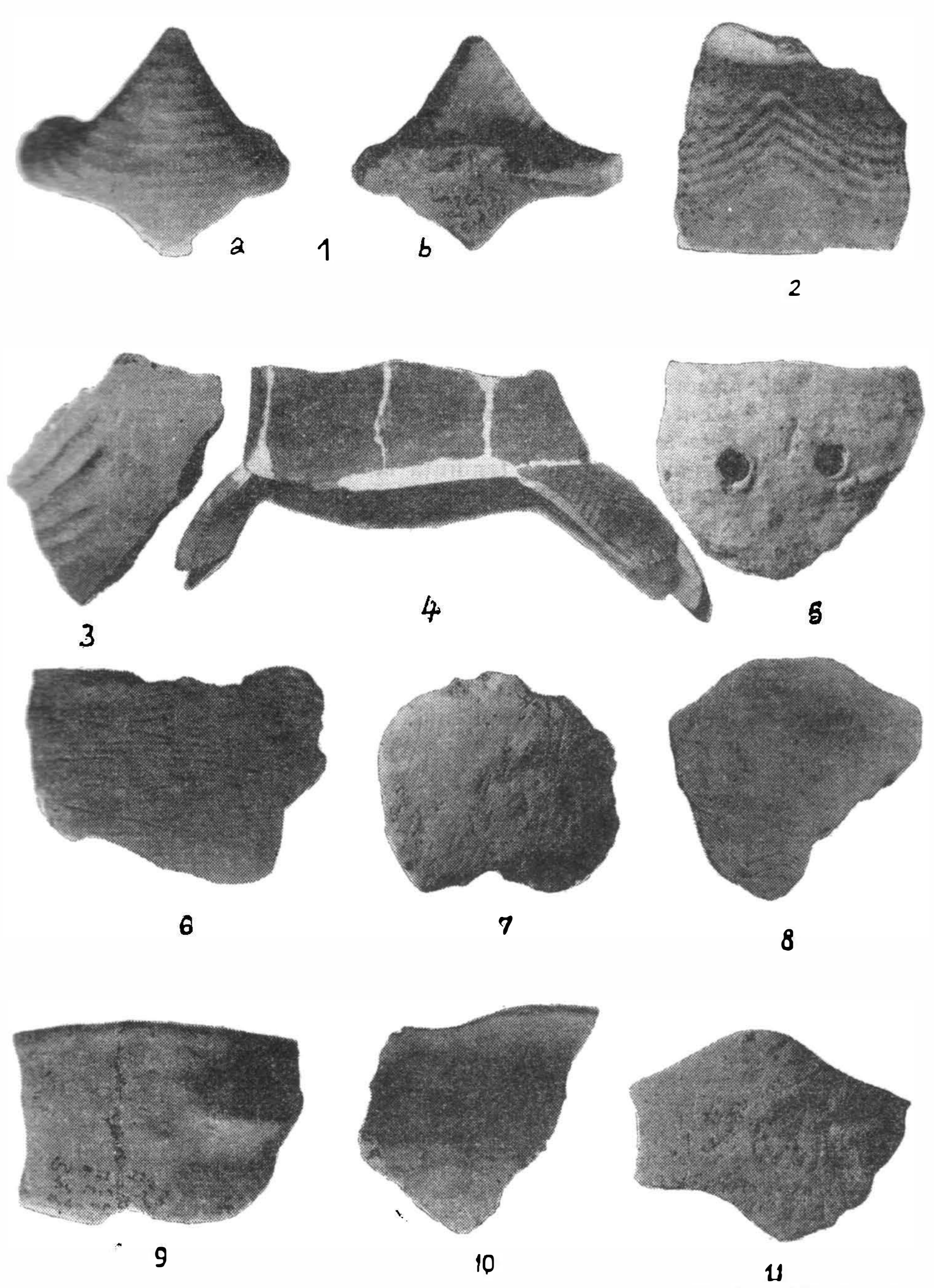

Fig. 2. Fragmente ceramice descoperite la Grăniceşti. 1—3, 6—7, =1/2 ; 4 = 3/10 ; 5 = 3/4 ; 8 = 9/10 ; 9—11 = 2/3 mărime naturală.

culturii Noua [42], fragmentul de la Cozia, de pildă, fiind de factură tipică hallstattiană timpurie, cu suprafaţa interioară de culoare roşie, iar cea exterioară de culoare neagră.

Problema contactelor între cultura Noua şi civilizaţia hallstattiană timpurie urmează să fie studiată pe baze noi, în lumina săpăturilor arheologice de la Dealul Mării – Gura Ghionoaiei (jud. Bacău) [43]. În această aşezare cenuşarele aparţinînd fazei Noua II sînt suprapuse de un alt nivel al aceleiaşi culturi, caracterizat prin locuinţe mari de suprafaţă, de formă rectangulară şi care reprezintă, poate, a treia fază din evoluţia culturii Noua [44]. Inventarul arheologic al acestei faze este, în esenţă, aceeaşi dar observîndu-se şi unele deosebiri. Astfel, resturile osteologice, care în cenuşarele ating un procentaj de 60–65% [45], reprezintă acum doar 40–50%, crescînde în schimb, numărul rîşniţelor, ceea ce poate indica trecerea la o activitate sedentară mai pronunţată. În privinţa ceramicii, s-a putut observa că torţile prevăzute cu butoni sînt acum mai puţin numeroase; că apar sporadic proeminenţele plate asemănătoare acelora care se vor dezvolta în Hallstattul timpuriu; se remarcă apoi şi tendinţa la unele castroane de a se arcui marginea spre interior. Cercetătorii aşezării au ajuns la concluzia că aceste schimbări rezultă probabil, pe de o parte, din încheierea procesului de asimilare şi transformare cauzat de pătrunderea în spaţiul carpato-dunărean a elementelor Srubno-Hvalinsk. Pe de altă parte „nu trebuie exclusă nici ipoteza potrivit căreia noile schimbări sînt o consecinţă a legăturilor tot mai strînse cu civilizaţia hallstattiană, cristalizată în zonele din imediata vecinătate a limitei de vest a ariei Noua“ [46].

Cu toată posibilitatea existenţei unor legături cu fondul local anterior, din epoca tîrzie a bronzului din Moldova, noile forme de cultură de la începutul primei epoci a fierului *nu* pot fi explicate pe baza acestor legături. În *noua epocă istorică* intervin schimbări esenţiale, reflectate nu numai în inventarul arheologic, dar în însuşi modul de viaţă al comunităţilor hallstattiene timpurii. În locul cenuşarelor apar aşezări stabile, întinse, cu bordeie sau locuinţe de suprafaţă. Analiza resturilor osteologice descoperite în aşezările de la Dăneşti [47] şi Cozia [48] atestă creşterea animalelor în special al cornutelor mari şi în măsură mai mică a ovicaprinelor şi porcinelor. Dar, această îndeletnicire are o importanţă mult diminuată faţă

Cf. V. L. Lăpuşnean, I. T. Niculiţă şi M.A. Romanovskaja, *Pamjatniki rannego železnogo [illegible]* (*Archeologičeskaja karta Moldavskoj SSR*, Vypusk 4), Kišinev, 1974, fig. 2/10 (grupul de t[illegible] Chişinău), fig. 6/4, 10–13 (grupul vest-podolian).

[42] Concluzie confirmată şi de A. C. Florescu, care a avut amabilitatea să exam[illegible] fragmentele.

[43] M. Florescu şi V. Căpitanu, în *Carpica*, 1, 1968, p. 41–46; *Carpica* 2, 1969, p. [illegible] 76–77.

[44] Menţionăm, în acelaşi sens, descoperirea la Ghidfalău (jud. Covasna) a unei aşez[illegible] tip Noua cu *trei* nivele de locuire, cel inferior caracterizat prin cenuşare, iar cel mijloci[illegible] superior prin locuinţe de suprafaţă (inf. Z. Székely).

[45] A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2–3, 1964, p. 147.

[46] M. Florescu şi V. Căpitanu, în *Carpica*, 2, 1969, p. 77.

[47] O. Necrasov şi S. Haimovici, în *Materiale*, 8, 1962, p. 59–60.

[48] C. Misăilă, *Contribuţii la studiul faunei subfosile de la Cozia*. Lucrare de licen[illegible] 1971. Conducător ştiinţific S. Haimovici.

de perioada culturii Noua, ceea ce se reflectă și în *cantitatea redusă de oase de animale* din cuprinsul noilor așezări. Aceasta indică, probabil, o pondere mai mare a agriculturii în economia noilor comunități. În această ordine de idei este demn de remarcat observația lui Olga Necrasov și S. Haimovici, care au constatat pe mai multe oase falange de cal, descoperite la Dănești, urme ale unei exostoze laterale, imediat deasupra suprafețelor de articulare distale, fenomen care apare în urma supunerii animalelor la grele și repetate eforturi [49]. Oare acest fenomen nu ar putea fi pus în legătură cu unele munci agricole, așa cum s-a încercat să se dovedească, pe baza unor observații paleofaunistice similare, chiar pentru epoca neolitică (cultura Vădastra) [50] ?

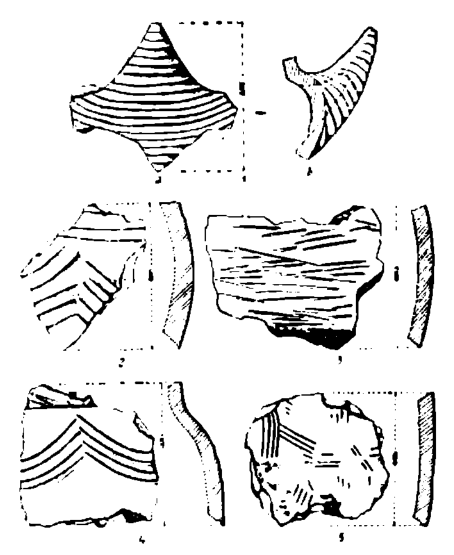

Fig. 3. Fragmente ceramice descoperite la Grănicești.

Se transformă nu numai modul de viață, dar și ritul și ritualul funerar. Dacă grupului Noua îi era specifică înhumarea cu schelete chircite în morminte plane [51], noua civilizație, de la începutul epocii fierului, se caracterizează, înainte de toate, prin ritul *incinerației.*

Schimbări radicale se constată și în inventarul arheologic. Gama variată a uneltelor și obiectelor de piatră, silex și os, atît de caracteristice pentru cultura Noua-Sabatinovka [52], se reduce acum la cîteva tipuri comune, iar în locul pieselor de bronz de tip răsăritean, care predominau în vremea culturii Noua, apar *obiecte de origine transilvăneană și central-*

---

[49] O. Necrasov și S. Haimovici, *op. cit.*, p. 60.

[50] C. Matcescu, Comunicare la Consfătuirea privind epoca neolitică din România, București, decembrie 1972.

[51] A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 184.

[52] *Ibidem*, p. 157—161.

europeană [53]. Tehnica de prelucrare, formele și ornamentarea *ceramicii* tipice hallstattiene timpurii, de asemenea, *nu* au antecedente în cultura Noua.

Cele menționate mai sus sînt valabile nu numai pentru Moldova, ci pentru întreaga arie a culturii Noua. Prin urmare, fără să negăm posibilitatea transmiterii unor elemente ale acestei culturi în epoca următoare, aria de geneză a civilizației specifice Hallstattului timpuriu ca atare, din regiunea carpato-dunăreană, trebuie căutată *în afara* spațiului ocupat în bronzul tîrziu de purtătorii culturii Noua.

O trecere organică de la culturile epocii tîrzii a bronzului la cele ale primei epoci a fierului din spațiul carpato-dunărean a avut loc, potrivit stadiului actual al cercetărilor, în bazinul Tisei și în unele regiuni adiacente (Banat, Voivodina, Sirmia) [54]. Se poate admite astăzi că civilizația hallstattiană timpurie cu ceramica canelată, născută în zona menționată, se va răspîndi succesiv, *de la vest la est*, ocupînd întreg spațiul carpato-dunărean, inclusiv fosta arie a culturii Noua. Spre nord și nord-est, acest complex cultural se va răspîndi, dincolo de arcul Carpaților, pînă în bazinul superior al Vistulei, al Prutului și Nistrului (aspectul Goligrad sau Holihrady) [55], iar spre est pînă la Nistru („varianta pruto-nistroviană a Hallstattului tracic") [56]. Mai mult, un procent nu prea mare de ceramică canelată și cu preoeminențe, apropiată de cea carpato-dunăreană, apare și în cuprinsul așezărilor culturii Cernoles din regiunea de *silvostepă* din dreapta Niprului mijlociu [57]. Este semnificativ că o asemenea categorie ceramică nu apare în complexele arheologice din stepele nord-pontice [58]. Prin urmare, în Hallstattul timpuriu, spațiul carpato-dunărean, și în parte cel nord-vest

---

[53] M. Petrescu-Dîmbovița, în *Actes du VIIIe Congr. Int. Beograd*, 1, 1971, p. 180.

[54] A. Mozsolics, în *ActaArchHung*, 8, 1957, p. 119—121 ; O. Trogmayer, în *ActaArchHung*, 15, 1963, p. 85—122 ; idem, în *ActaAntArch*, 8, 1965, p. 69—75 ; K. Horedt, în *StComSibiu*, 13, 1967, p. 147—150 ; St. Foltiny, în *Apulum*, 6, 1967, p. 49—71 ; idem, în *Origini*, 2, 1968, p. 348—353 ; B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken*, I, Bonn, 1968, p. 133—142 ; T. Kemenczei, în *ÉvkMiskolc*, 10, 1971, p. 50—59 ; A. László, în *SCIV*, 24, 4, 1973, p. 575—609.

[55] R. Jamka, în *Krosno — Studia z dziejow miasta i powiatu*, Kraków, 1972, p. 48, fig. 7 (Wietrzno, lîngă pasul Dukla) ; G. I. Smirnova, *Über die Entstehung der Denkmäler der Holihrady-Gruppe in Vorkarpatengebiet* (comunicare prezentată la Congresul de la Belgrad, sept. 1971) ; idem, în *Kultura la pobut naselenija ukrajnskich Karpat*, Užgorod, 1972, p. 96—97 ; *idem*, în *SCIVA*, 25, 3, 1974, p. 359—380. Pe harta de răspîndire(fig. 1) : 137 Holihrady, 138 Novosiolka-Kostiukova, 139 Krilos, 140 Horodnița, 141 Zaleșciki 142, Mahala-Cernăuți.

[56] A. I. Meljukova, în *IzvestijaKišinev*, 4(31), 1956, p. 39—47; idem, în *MIA*, 64, 1958, p. 52—76 ; idem MIA, 96, 1961, p. 35—52 ; idem în SA, 1972, 1, p. 57—72 ; V. L. Lăpușan, I. T. Niculiță și M. A. Romanovskaia, *op. cit.*, p. 7. Pe harta de răspîndire(fig. 1) : 85 Hodorouți, 86 Slobodca-Șircuți, 87 Lopatnic, 88 Calarașovca, 89 Mereșovca, 90 Rudi, 91 Brînzeni, 92 Șaptebani, 93 Varatic, 94 Petrușani, 95 Izvoare, 96 Novaia Tatarovka, 97 Alcedar, 98 Șipca, Craina, Glinjeni, 99 Miguleni, 100 Șoldănești, 101 Mateuți, 102, Solonceni, 103 Olișcani, 104 Țarevca, 105 Cerna, 106 Țahnauți, 107 Stohnaia, 108 Saharna, 109 Cinișeuți, 110 Horodiște, 111 Bolșoi Molochiș, 112 Viișoara, 113 Movileni, 114 Calinești, 115 Drujneni, 116 Iscalevca, 117 Staraia Teura, 118 Starie Brinzeni, 119 Mîndrești, 120 Valea Mare, 121 Trebujeni, 122 Petruha, 123 Seliște, 124 Lucașevca, 125 Nisporeni, 126 Lozovo, 127 Grozești, 128 Strașeni, 129 Hidighici, 130 Chișinău, 131 Holercani, 132 Zagaicani, 133 Balabanești, 134 Goiani, 135 Dancu, 136 Berezchi.

[57] A. I. Meljukova, în *MIA*, 96, 1961, p. 42 ; A. I. Terenožkin, *Predskifskij period na dneprovskom pravobereže*, Kiev, 1961, p. 66, fig. 41/11 ; 42/7 ; 43.

[58] A. I. Meljukova, în *MIA*, 96, 1961, p. 42.

pontic, este expus unor *curente etno-culturale opuse* celor manifestate în perioada anterioară, prin formarea și răspîndirea spre vest a culturii Noua-Sabatinovka. Tocmai aceste evenimente *istorice* marchează trecerea de la epoca bronzului la cea a fierului în spațiul menționat.

Este dificil, în momentul de față, de a stabili etapele și direcțiile de pătrundere a noii civilizații la est de Carpați, precum și evoluția sa ulterioară. Se poate totuși constata că în cultura hallstattiană timpurie a Moldovei sînt mai greu de sesizat acele particularități care au individualizat grupele locale de la începutul primei epoci a fierului, în ariile lor de formare. Majoritatea descoperirilor hallstattiene timpurii din Moldova, cunoscute în momentul de față, prezintă un aspect mai evoluat, mai puțin diferențiat, asemănător cu cel din Podișul Transilvaniei, rezultat probabil în urma unui proces de sinteză a grupelor locale de la începutul primei epoci a fierului. Probabil, abia acest aspect s-a răspîndit spre est, *înlocuind* treptat cultura Noua care, așa cum se crede, în regiunile extracarpatice are o durată mai lungă ca în zona vestică a ariei sale de răspîndire [59]. Dacă depozitele de bronzuri de tip Doljești și Ilișeni, din care lipsesc piesele de origine răsăriteană [60], corespund într-adevăr primelor manifestări ale culturii hallstattiene timpurii, s-ar putea admite ca purtătorii noii civilizații să fi pătruns în Moldova, punînd capăt evoluției culturii Noua, încă în cursul etapei Ha A_1. Fără să avem, deocamdată, puncte de sprijin sigure pentru o cronologie și periodizare detaliată, se poate considera, în momentul de față, că descoperirile hallstattiene timpurii cu ceramică canelată din Moldova pot fi încadrate larg cel puțin în a doua jumătate a perioadei Ha A precum și în faza Ha B, urmînd ca în viitor să se ajungă la o clasificare mai nuanțată [61].

Avînd în vedere înrudirea ceramicii, se pare că această cultură se răspîndește în Moldova dinspre Transilvania [62]. Nu se poate însă exclude nici calea nordică: o pătrundere dinspre bazinul superior al Tisei, prin Carpații nord-estici. În acest sens pot fi menționate, pe lîngă descoperirile amintite din sud-estul Poloniei și din Ucraina subcarpatică [63] și cîteva descoperiri din nord-vestul Moldovei, care par a justifica această ipoteză. Astfel, în necropola de la Cucorăni s-a descoperit un vas din pastă cenușie închisă, de formă mai mult pîntecoasă decît bitronconică, cu marginea răs-

---

[59] În legătură cu data de sfîrșit a culturii Noua a se vedea M. Petrescu-Dîmbovița, în *Dacia*, NS, 4, 1960, p. 151—152; A. C. Florescu, în *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 190—191; A. I. Terenožkin, în *SA*, 1965, 1, p. 84 (tabel cronologic); K. Koredl, în *StComSibiu*, 13, 1967, p. 152—153; V. A. Safranov, în *Problemy Archeologii*, 1, Leningrad, 1968, p. 120 și urm.: V. A. Dergačev, *Pamjatniki epohi bronzy, (Archeologičeskaja karta Moldavskoj SSR*, Vypusk 3), Chișinău, 1973, p. 64.

[60] Cf. notele 27—30.

[61] Descoperirile hallstattiene timpurii, actualmente cunoscute, prezintă un aspect unitar și în bazinul Tisei ceea ce, după părerea lui T. Kemenczei, se datorește faptului că între perioadele Hallstatt A și B nu există nici o ruptură, ele constituind o unitate organică. Cf. *ÉvkMiskolc*, 10, 1971, p. 57.

[62] Asupra înrudirii ceramicii unor stațiuni din Moldova (Andrieșeni, Corlăteni, Trușești) cu ceramica hallstattiană timpurie din Transilvania a atras atenția și S. Morintz, în *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 117, nota 40.

[63] Cf. nota 55.

frîntă în afară şi cu buza faţetată, avînd două torţi verticale care leagă marginea cu umărul vasului (fig. 4/3)[64]. Acest vas are analogii apropiate în cultura Kyjatice, răspîndită în perioada Ha A_2—B în fosta arie a culturii Piliny din regiunile muntoase-deluroase din Ungaria de nord-est şi Slovacia de sud-est[65]. În acelaşi sens mai putem menţiona că la Grăni-

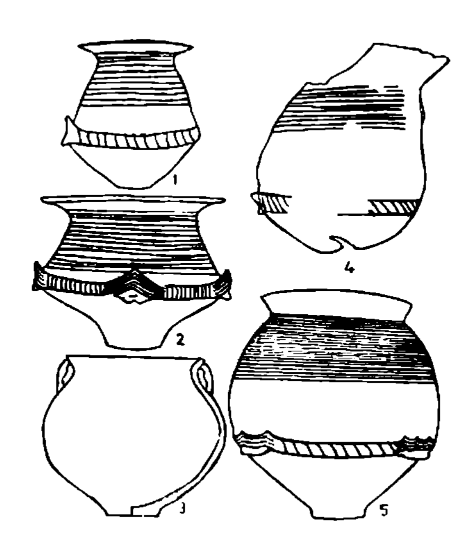

Fig. 4. Vase şi fragmente ceramice descoperite în Moldova. 1—2 Trifeşti, 3 Cucorăni, 4 Prăjeşti, 5 Zăpodeni.

ceşti (fig. 2/6 = 3/3) ca şi la Botoşana[66] s-au descoperit numeroase fragmente ceramice de culoare cărămizie-cenuşie, ornamentate cu linii striate neregulate, realizate probabil cu mătura, decor care apare frecvent în ceramica Gáva şi Holihrady[67]. Pe unele fragmente ceramice de la Grăniceşti mai apar şi fascicole de linii arcuite sau în valuri, incizate, probabil cu un instrument dinţat (fig. 2/7 = 3/5); 2/8), decor caracteristic culturii Gáva, Kyjatice şi Holihrady[68]. Tot la Grăniceşti s-a descoperit şi fragmentul unui vas cu corpul sferic şi gîtul cilindric, tronconic sau uşor arcuit, ornamentat pe umăr cu proeminenţe hipertrofiate, goale în interior şi înconjurate cu caneluri concentrice (fig. 2/1 = 3/1) — tip de vas bine cunoscut în aria culturii Gáva încă de la începutul perioadei HaA[69]. În aceeaşi

[64] S. Teodor, *op. cit.*, fig. 2/5.

[65] J. Paulik, în *Sbornik Slovenského Narodneho Muzea, Historia*, 62, 8, 1968, p. 40, fig. 5/1—10 ; T. Kemenczei, în *ÉvkMiskolc*, 9, 1970, p. 7—43, pl. 2/10, 13 ; 14/2.

[66] Informaţie S. Teodor.

[67] G. I. Smirnova, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 372, fig. 4/1—5 ; 5/1.

[68] T. Kemenczei, în *ÉvkMiskolc*, 9, 1970, p. 39, pl. 5/1—4 ; *ibidem*, 10, 1971, p. 11 ; G. I. Smirnova, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 373.

[69] Pentru acest tip de vas a se vedea A. László, în *SCIV*, 24, 4, 1973, p. 586—588, 593—594, cu bibliografie.

așezare, ca și la Botoșana, apar, pe de altă parte, și o serie de fragmente ceramice, ornamentate cu caneluri în ghirlandă, unele provenind de la vase „etajate" (fig. 2/2 = 3/4 ; 2/3 = 3/2 ; 2/4), strîns înrudite cu descoperirile de tip Reci din Transilvania [70].

Un loc aparte în Hallstattul timpuriu al Moldovei îl ocupă mormîntul de incinerație de la Trifești [71], care a fost pus în legătură de către unii cercetători, cu cultura Gáva [72], opinie, care nu ni se pare întemeiată. Ne atrage atenția, înainte de toate, un vas bitronconic de culoare cenușie închisă, cu marginea puternic răsfrîntă în exterior și cu buza fațetată. Gîtul este ornamentat cu caneluri orizontale paralele, iar umărul proeminent, cu caneluri oblice întrerupte de patru proeminențe duble: partea superioară, triunghiulară, îndreptată în sus, iar partea inferioară, în formă de apucătoare, îndreptată în jos (fig. 4/1). Vasul al doilea, lucrat dintr-o pastă cafenie cu urme de luciu este, de asemenea, de formă bitronconică și prezentînd aceleași elemente de decor, avînd însă un diametru maxim mai mare în raport cu înălțimea. Spre deosebire de primul, la partea inferioară a acestui vas se adaugă și un picior scund, iar șirul superior de proeminențe este ornamentat cu caneluri înguste arcuite (fig. 4/2). Amîndouă vasele au bune analogii (tehnică, formă, decor) în aria Vatina și Dubovac tîrzie [73]. Vasul cu picior poate fi datat încă la începutul Hallstattului A, urna bitronconică, în schimb, reprezintă o variantă evoluată a acestui tip de vas, datată la sfîrșitul perioadei HaA și în cea B [74]. În felul acesta, mormîntul de la Trifești poate fi datat la sfîrșitul fazei Ha A sau la începutul perioadei următoare.

Vase bitronconice cu marginea evazată, ornamentate cu caneluri orizontale pe gît și oblice pe umăr, prevăzute cu *două* șiruri de proeminențe[75], apar și în unele așezări din spațiul est-carpatic, de pildă la Prăjești (fig. 4/4) [76], Zăpodeni (fig. 4/5) [77] și Chișinău [78]. Prin descoperirile de acest tip se atestă în civilizația hallstattiană timpurie cu ceramica canelată din Moldova și o componentă originară din sud-estul bazinului Dunării de mijloc. Urmează ca prin cercetările viitoare să se precizeze, eventual, existența a *două grupe* în civilizația hallstattiană timpurie cu ceramică canelată a Moldovei: una documentată mai ales în nord-vestul acestei provincii și strîns atașată de descoperirile din bazinul superior al Tisei și din Ucraina subcarpatică (cultura Gáva, Kyjatice și Holihrady) și alta, răspîndită în restul

---

[70] A se vedea, de exemplu, Z. Székely, *op. cit.* pl. 2/3—4 ; 3/3 ; 4/1—3 (Reci), 6/3 (Porumbenii Mari) etc.

[71] I. Ioniță, *op. cit.*, p. 733—735, fig. 2—3.

[72] K. Horedt, *op. cit.*, în nota 5, p. 19, nota 26 ; J. Paulik, *op. cit.*, p. 40, fig. 4/7.

[73] Pentru vasul bitronconic a se vedea St. Foltiny, în *Apulum*, 6, 1967, pl. 1/1, 5 (Vatin) ; 3/4 ; 4/7 (Surcin) ; 4/4 (Sotin) ; 4/5 (Erdut) ; 5/7—8 (Szöreg) ; fig. 1 (Kovin), iar pentru vasul cu picior pl. 4/1,3 (Dubovac).

[74] *Ibidem*, p. 59, 69—70.

[75] Existența a două șiruri de proeminențe, îndreptate în sus și în jos, este considerată ca o trăsură specifică grupei „Pecica-Vatina tîrzie". *Cf.* K. Horedt, în *StComSibiu*, 13, 1967, p. 148, 150 ; St. Foltiny, în *Apulum*, 6, 1967, p. 65 ; idem, în *Origini*, 2, 1968, p. 350.

[76] C. Buzdugan, *op. cit.*, fig. 2/14.

[77] *Așezări*, p. 47, 335, pl. 248/6.

[78] A. I. Meljukova, în *MIA*, 96, 1961, fig. 15/10.

spațiului est-carpatic, legată mai mult de aspectele culturale din zona Mureșului inferior, Banat și Transilvania [79].

Într-un moment care nu poate fi precizat, deocamdată, cu exactitate, vor pătrunde în Moldova purtătorii celui de al doilea mare complex hallstattian timpuriu din spațiul balcano-danubiano-carpatic, caracterizat în special prin ceramica sa cu decor imprimat. Cu alt prilej ne-am ocupat deja cu unele probleme ridicate de descoperirile de acest tip din Moldova [80], ne limităm astfel, în rîndurile ce urmează, să exprimăm cîteva puncte de vedere mai noi.

Așezările cu ceramica cu decor imprimat din Moldova, considerate inițial ca aparținînd Hallstattului mijlociu [81], au fost încadrate apoi în faza a doua a culturii Babadag [82]. În același timp s-a atras însă atenția și asupra deosebirilor existente, în special în formele și decorul ceramicii, între descoperirile din Moldova și faza Babadag II din Dobrogea, ajungînd la concluzia că cultura Babadag se manifestă în Moldova cu anumite particularități locale [83]. Prin descoperirea culturii de tip Insula Banului [84], problema grupelor cu ceramica imprimată din zona istro-pontică și din Moldova apare într-o nouă lumină. Dacă cele două grupe din urmă (ca și cea Pșenicevo-Raskopanița din Bulgaria) nu au rădăcini locale în ariile lor de răspîndire, cultura Insula Banului, după cît se pare, poate fi derivată din cultura Gîrla Mare (-Zuto-Brdo) tîrzie, chiar dacă lipsesc încă unele verigi de tranziție [85]. În felul acesta, s-a formulat recent concluzia, potrivit căreia cultura Babadag ar deriva din cultura Insula Banului, cu toată existența unor deosebiri între aceste două grupe [86]. Cu același prilej s-a exprimat și părerea că descoperirile din Moldova ar fi rezultatul extinderii în sudul și centrul acestei provincii a culturii Babadag, care va avea aici o evoluție proprie, în sensul unui aspect regional „de tip Cozia—Pocreaca" [87].

Descoperirile din Moldova prezintă însă, pe de o parte, prea multe deosebiri față de cultura Babadag, iar pe de altă parte prea multe trăsături comune cu cultura Insula Banului, ca să acceptăm fără rezerve această opinie. Menționăm, în legătură cu această problemă, doar cîteva fapte. Ceașca cu toarta supraînălțată, de tipul întîlnit la Babadag și care constituie un element specific al acestei așezări (și culturi), este inexistentă, atît în cultura Insula Banului, cît și în așezările din Moldova. Motivul cercu-

---

[79] Recent, G. I. Smirnova a încercat să definească un complex cultural „Gáva-Holihrady", răspîndit în bazinul superior al Tisei, Transilvania și Ucraina de vest, menționînd, totodată, că „Zona de silvostepă a RSS Moldovenești, reprezentat prin complexele de tipul așezării de la Chișinău și prin cele care le-au urmat, anume grupele de tip Șoldănești și Saharna-Solonceni, ca și Moldova, nu fac parte din acest mare complex". Cf. *SCIVA*, 25, 3, 1974, p. 360.

[80] A. László, în *MemAntiq*, 1, 1969, p. 319—326; *idem*, în *Aluta*, 2, 1970, p. 99—101; *idem*, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 207—224.

[81] M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, 1, 1953, p. 143—144, 155; *Așezări*, p. 49.

[82] S. Morintz, în *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 116—117; A. Vulpe, în *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 119; A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 207—224.

[83] A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 216—221.

[84] S. Morintz și P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, p. 393—423.

[85] *Ibidem*, p. 420—422.

[86] S. Morintz, în *Peuce*, 2, 1971, 22—24.

[87] *Ibidem*, p. 23—24.

rilor imprimate cu tangente, caracteristice culturii Babadag, de asemenea este inexistent, atît la Insula Banului, cît şi în Moldova (cu excepţia aşezării de la Stoicani)[88]. La Insula Banului, ca şi la Cozia, apar numeroase ceşti cu toarta supraînălţată avînd la partea superioară un buton de formă cilindrică[89], formă de vas, care nu este atestată în grupul Babadag. Decorul caracteristic al ceramicii imprimate de la Cozia şi din celelalte aşezări din Moldova, banda liniară în zig-zag[90], apare extrem de rar la Babadag[91], fiind însă mai frecventă în Insula Banului[92]. Dintre motivele secundare, atît în Moldova, cît şi în Insula Banului apar cercuri imprimate cu o cruciuliţă în interior[93], element inexistent la Babadag. În felul acesta, sîntem înclinaţi să credem că descoperirile din Moldova, ca şi cele din zona istro-pontică, trebuie considerate mai degrabă ca o grupă aparte, derivată probabil tot din cultura Insula Banului. La aceasta se adaugă probabil şi unele influenţe ale culturii Babadag, care pot fi sesizate mai pregnant în sudul Moldovei (Stoicani). După cele două aşezări, cercetate mai intens, aspectul cultural hallstattian timpuriu cu ceramica imprimată din Moldova ar putea fi denumit *grupa Stoicani-Cozia*.

În ce priveşte poziţia cronologică a acestui grup, datele existente permit încadrarea sa în perioada Ha B, în special în etapele B_1 şi B_2 (sec. 10—9, î. e. n.)[94]. Prin urmare, grupul cultural cu ceramica imprimată apare în Moldova probabil la începutul perioadei Ha B, coexistînd, pînă la sfîrşitul Hallstattului timpuriu, cu civilizaţia ceramicii canelate, apărută în acest spaţiu într-o etapă mai veche a primei epoci a fierului. Raporturile — înainte de toate cele cronologice şi teritoriale — între cele două grupe culturale vor trebui încă lămurite mai precis în cursul cercetărilor viitoare. În orice caz, este de presupus că, odată cu stabilirea purtătorilor grupului Stoicani-Cozia în sudul şi centrul Moldovei, se va restrînge şi aria de răspîndire est-carpatică a complexului cultural caracterizat prin ceramica sa canelată. Dacă ipoteza noastră este justă, depozitele de la Rafaila şi Bîrlad trebuie atribuite populaţiei din noile aşezări, cu ceramica imprimată[95].

Faza Babadag III[96] nefiind, deocamdată, atestată în afara zonei istropontice, iar cultura Basarabi[97] fiind documentată, în momentul de faţă,

---

88 M. Petrescu-Dîmboviţa, în *Materiale*, 1, 1953, fig. 62/10.

89 S. Morintz şi P. Roman, *op. cit.*, p. 404, fig. 9/1, 4 ; 12/6 ; 14/11 ; A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 212, fig. 7/1—2.

90 A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 212, fig. 7/7—9 ; 9/2,4—6 ; 10/1—4 ; 11/3,5, 7—8, 10. Cf. şi M. Petrescu-Dîmboviţa, în *Materiale*, 1, 1953, fig. 62/6—8 (Stoicani), I. Nestor şi colab. în *SCIV*, 3, 1952, fig. 5/7,9—10 (Pocreaca) ; A. Vulpe în *Dacia*, NS, 9, 1965, fig. 7/8(Brad).

91 S. Morintz, în *Dacia*, NS, 8, 1964, fig. 7/3 = 8/7.

92 S. Morintz şi P. Roman, *op. cit.*, fig. 8/15—16 ; 9/1 ; 11/7 ; 13/3 ; 15/16, 19 ; 17/12.

93 A. Vulpe, *op. cit.*, fig. 7/8 (Brad) ; A. László, in *ArhMold*, 7, 1972, fig. 7/3 ; 9/5—6 ; 10/1 (Cozia) ; S. Morintz şi P. Roman, *op. cit.*, fig. 8/5 ; 10/4, 11 ; 15/13 (Insula Banului).

94 A. László, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 221—222, cu bibliografie.

95 Vezi şi M. Petrescu-Dîmboviţa, în *Actes du VIIIe Congr. Int. Beograd*, 1, 1971, p.186.

96 S. Morintz, în *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 117.

97 A. Vulpe, *op. cit.*, p. 117—124 ; *idem*, în *MemAntiq*, 2, 1970, p. 115—128, 183—187.

numai în sudul Moldovei [98], rămîne încă deschisă problema datei finale a Hallstattului timpuriu din ţinutul aflat la est de Carpaţi, precum şi a împrejurărilor istorice, în care s-a trecut la o nouă fază de dezvoltare în evoluţia civilizaţiei din prima epocă a fierului din această regiune a spaţiului carpato-dunărean [99].

ANEXA

LISTA DESCOPERIRILOR PERIOADEI HALLSTATT A-B DE PE TERITORIUL MOLDOVEI[100]

1. ALBEŞTI, jud Botoşani—*Silişte (La Ostrov)*. I. Nestor şi colab., *SCIV*, 3, 1952 (in continuare: I. Nestor, 1952), p. 38—39, fig. 5/3—4. 2. ANDRIEŞENI, jud. Iaşi— *Terenul Şcolii generale*. A. C. Florescu, *Materiale*, 5, 1959, p. 329—337. 3. BĂICENI, com. Cucuteni, jud. Iaşi. a. *Dealul Gosanu*. I. Nestor, 1952, p. 27 ; Cercetări de suprafaţă în cadrul şantierului arheologic Cucuteni-Băiceni, 1966 ; b. *Silişte*. Săpături I. Ioniţă. 4. BĂLTENI, com. Probota, jud. Iaşi. a. *Marginea sud-estică a satului* ; b. *La Pietriş*. *Aşezări*, p. 47, 269—270, pl. CXLI/18. 5. BĂLŢAŢI, jud. Iaşi. a. *La Podeţ* ; b. *Livada I.A.S.* *Aşezări*, p. 47, 52, 168—169, pl. II/15, V/10, 13. 6. BELCEŞTI, jud. Iaşi. a. *Dealul Hucului* ; b. *La Coşere*. *Aşezări*, p. 47. 170, pl. V/19. 7. BÎRLAD, jud. Vaslui— *Trestiana*. M. Petrescu-Dimboviţa, *Dacia*, NS, 2, 1958, p. 59 şi urm. 8. BÎRLEŞTI, com. Erbiceni, jud. Iaşi—*La Rîpă*. *Aşezări*, p. 47, 171. 9. BÎRZEŞTI, com. Ştefan cel Mare, jud Vaslui—*La Haltă*. *Aşezări*, p. 47, 314, pl. CCXLII/16. 10. BOGONOS, com. Leţcani, jud. Iaşi— *Dealul din Mijloc*. *Aşezări*, p. 45, 172, pl. X/8. 11. BOTOŞANA, jud Suceava— *La Cruce, La Grădinărie*. Săpături Silvia Teodor. 12. BOŢEŞTI, com. Girov. jud. Neamţ—*La C.A.P.* *Aşezări*, p. 47, 360. 13. BRAD, com. Negri, jud. Bacău. A. Vulpe, *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 119. 14. BUHĂENI (fost Şoldana), com. Andrieşeni, jud. Iaşi— *Terenul I. A. S. 9 Mai*. I. Nestor, 1952, p. 40—41, fig. 5/2. 15. CIUREA, jud. Iaşi. a. *Baba Nicula* ; b. *Zane* ; c. *Rîpa, Fîntina de pe Podiş*. *Aşezări*, p. 47, 177, pl. XXI/17, 26. 16. CÎRNICENI, com. Ţigănaşi, jud. Iaşi— *Pe Holm*. *Aşezări*, p. 47, 272, pl. CXLIV/18—19. 17. COADA STÎNCII, com. Bosia, jud. Iaşi—*La Şcoală*;

---

[98] Cultura Basarabi este documentată, în momentul de faţă, prin următoarele descoperiri din sud-estul Moldovei (jud. Galaţi): *Lunca*, *Poiana*, (A. Vulpe, în *Dacia*, NS, 9, 1965, p. 131, nota 104) ; *Suceveni* — „Stoborăni" (I. T. Dragomir, în *Judeţul Galaţi pe scara timpului*, Galaţi, 1972, p. 30) şi *Ţigăneşti* (A. Vulpe, în *MemAntiq*, 2, 1970, p. 122, nota 20). În regiunile învecinate din RSS Modovenească şi Ucraina de sud-vest, această cultură a fost identificată la *Şoldăneşti*, *Selişte* şi *Orlovka* (A. I. Meliukova, în *SA*, 1, 1972, p. 64—66).

[99] Este demn de menţionat, în legătură cu această problemă, recenta încercare de a ridica în timp data de început a necropolei de la Stoicani, faţă de datarea iniţială (sec. 7—6 î.e.n.). Se consideră, astfel că „aspectul de cultură hallstattiană din această necropolă... se încadrează înainte de faza reprezentativă a culturii Basarabi, probabil într-o vreme corespunzătoare fazei Babadag III, care urmează după aspectul Stoicani-Brad, sincronizat cu Babadag II. Din punct de vedere al cronologiei absolute, această necropolă se datează probabil în sec. 8. î.e.n., corespunzînd în parte cu începuturile culturii Basarabi" (M. Petrescu-Dîmboviţa şi M. Dinu, în *SCIVA*, 25, 1, 1974, p. 91.) De asemenea, se consideră că, în felul acesta, „se scurtează intervalul de timp dintre sfîrşitul aspectului Stoicani-Bradu şi începutul grupului cultural căruia îi aparţine necropola de la Stoicani, neputîndu-se încă umple în întregime acest interval de timp" (M. Petrescu-Dîmboviţa, *Eléments illyriens dans le milieu thrace á l'Est de la Roumanie*, comunicare prezentată la I. Congres Internaţional de Iliriologie, Tirana, septembrie 1972; idem, in *MemAntiq*, 4, sub tipar). Ideea de a data mai timpuriu necropola de la Stoicani a fost exprimată şi de A. Vulpe (*Dacia*, NS, 9, 1965, p. 119 ; *MemAntiq*, 2, 1970, p. 163, nota 176 .

[100] În întocmirea listei de faţă ne-a fost de un real folos recenta lucrare semnată de N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, şi Em. Zaharia *(Aşezări)*. Pe lîngă cele 40 de descoperiri (provenite din 34 de localităţi), considerate de autori ca hallstattiene timpurii, am inclus în lista noastră (uneori ca incerte) şi unele descoperiri (nr. 5 a, 10, 20, 23 a, 32—33, 38 a—b, 40 b—d, 43 a—c, 51, 59, 61 a—b, 62, 64, 68 b, 69, 73), menţionate ca aparţinînd sfîrşitului epocii bronzului sau Hallstattului timpuriu, Hallstattului mijlociu ori Hallstattului (fără precizarea perioadei).

Aşezări, p. 47, 272, pl. CXLV/3, CCXVII/ 13, 18. 18. COGEASCA (fost Cogeasca Veche), com. Leţcani, jud. Iaşi—*La Bedreag*. *Aşezări*, p. 47, 180. 19. CORLĂTENI, jud. Botoşani—*Pe Ţarină*. I. Nestor, 1952, p. 84—94, fig. 6—7. 20. COTNARI, jud. Iaşi—*Şesul Ţiglăului*. *Aşezări*, p. 52. 182, pl. XXXIII/12. 21. COTU MORII, com Popricani, jud. Iaşi—*Toloaca*. Cercetări de suprafaţă A. László, 1973. 22. COZIA, com. Costuleni, jud. Iaşi—*Dealul la Costică Aruxandrei*. A. László, *ArhMold*, 7, 1972, p. 207—224. 23. CRIVEŞTI, com. Strunga, jud. Iaşi. a. *Rîpa de la Şipot*; b. *Valea Cireşului*. *Aşezări*, p. 47, 52, 184—185, pl. XXXIV/18. 24. CUCORĂNI, com. Mihai Eminescu, jud. Botoşani—*Medeleni*. Silvia Teodor, *ArhMold*, 8, 1974, p. 122—124. 25. DĂNEŞTI, jud. Vaslui—*La Islaz*. M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Materiale*, 8, 1962, p. 47—63. 26. DODEŞTI, com. Viişoara, jud. Vaslui—*Şipot*. Săpături D. Gh. Teodor, 1967—1973. 27. DOLJEŞTI, jud. Neamţ. a. *Vatra satului*.[1] I. Teştiban, *SCS Iaşi*, 8, 1957, p. 221—227. b. *Lişca* (*La Dănilă*). *Aşezări*, p. 47, 286. 28. DOROBANŢU, com. Aroneanu, jud. Iaşi—*Sud de Iezătură*. *Aşezări*, p. 47, 190. 29. DUMBRAVA (—Satu Nou), com. Ciurea, jud. Iaşi —*Marginea sud-vestică a satului*. *Aşezări*, p. 47, 190. 30. DUMBRAVA (fost Găureni), com. Grăniceşti, jud. Suceava—*La Punctul Trigonometric*. Cercetări de suprafaţă V. Buliga, 1972 şi A. László, 1974. 31. EŞANCA, oraş Darabani, jud. Botoşani—*Vatra Satului*. *Aşezări*, p. 47, 240, pl. CCV/5. 32. FOCURI, jud. Iaşi—*Podu lui Grunzu*. *Aşezări*, p. 45, 241, pl. CXXIV/2—3, 9. 33. GHERMĂNEŞTI, com. Drînceni, jud. Vaslui—*Barahoi II*. *Aşezări*, p. 47, 336, 34. GRĂNICEŞTI, jud. Suceava—*Dealul Ciuhii*(*Toloaca, Gîrla* cu *Salcîmi*). Săpături A. László, 1972—1974. 35. HĂLCENI, com. Şipote, jud. Iaşi—*Dealu la Movila Mămăligii*. *Aşezări*, p. 47, 244. 36. HĂNŢEŞTI, com Adîncata, jud. Suceava—*În faţa bisericii*. Materiale în Muzeul Judeţean Suceava. Cercetări de suprafaţă M. Ignat, 1967. 37. HOLBOCA, municipiul Iaşi. a. *Peste Baltă* (*Pîrliţi*); b. *Movila cea Mare*. *Aşezări*, p. 52, 197—198, pl. LIX/3, LXI/11—12, 15, 17, 19, LXII/1, CLXXVI/9—10. c. *Lutăria* (*Izvorul Pîndarului*). Vl. Zirra, *SCIV*, 3, 1952, p. 94—111. 38. HORPAZ (fost Ezăreni), com. Miroslava, jud. Iaşi—*Dealul Colomănoaici* (*Valea Ursului*). *Aşezări*, p. 52, 193, pl. LII/11. 39. IACOBENI, com. Vlădeni, jud. Iaşi—*Pe Grind*. *Aşezări*, p. 47, 248. 40. IAŞI, jud. Iaşi. a. *Crucea lui Ferentz*; b. *Ceairu lui Peretz*; c. *Valea Cacainei la sud de poligonul de tragere*; d. *Str. Ciurchi nr. 134*. *Aşezări*, p. 45, 47, 52, 202—206, pl. LXXIII/2—3, LXXV/4, LXXXI/9, LXXXVII/1, CLXXVIII /13. 41. ILIŞENI, com. Santa Mare, jud. Botoşani—*Holm*. Gr. Foit, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 461 şi urm. Materiale în Muzeul Judeţean Suceava. 42. ILIŞEŞTI, com. Ciprian Porumbescu, jud Suceava—*Cetăţuia*. Informaţie M. Ignat. 43. LEŢCANI, jud. Iaşi. a. *Valea Ilenii*; b. *La Damian*: c. *Movila din Şes*. *Aşezări*, p. 52, 208, pl. XC/18, XCI / 11, XCII/6, 12, 17. 44. LICHITIŞENI, com. Vultureni, jud. Bacău—*Pe Tablă* (*Iezătură*). M. Florescu, V. Căpitanu, *ArhMold*, 6, 1969. p. 259. 45. LITENI, com. Moara, jud. Suceava. a. *La Fîntîniţă*; b. *Suhat*. Cercetări de suprafaţă Em. Emandi 1973. 46. LIVENI, com. Manoleasa, jud Botoşani. a. *Valea Ciocoiului*; b. *La Bîlci*. *Aşezări*, p. 47, 275. 47. MATEIENI, com. Corlăteni, jud. Botoşani—*Grădina şcolii*. Informaţii D. G. Teodor. 48. MIHAIL KOGĂLNICEANU, com. Ţigăneşti, jud. Iaşi—*La Halie*. *Aşezări*, p. 47, 252. 49. MUNTENI, com. Belceşti, jud. Iaşi. a. Cartierul Bădărău; b. Valea Mută. *Aşezări*, p. 45, 47, 209—210, pl. XCVI/20, XCVII/6. 50. OLTENEŞTI, jud. Vaslui—*La Staţie*. *Aşezări*, p. 47, 327. 51. PĂUŞEŞTI, com. Dumeşti, jud. Iaşi — *La Bulgărie*. *Aşezări*, p. 45, 210, pl. XCVII/10. 52. PERIENI, com. Probota, jud. Iaşi—*Vatra Satului la Vasile Terenteac*. *Aşezări*, p. 47, 255. 53. PÎHNEŞTI, com. Arsura, jud. Vaslui—*Dealul Henciului*. Cercetări de suprafaţă I. Voloacă. 54. POCREACA, com. Schitu Duca, jud. Iaşi—*Dealul Burduganul* (Nemţoaica). I. Nestor, 1952, p. 45. Sondaj A.C. Florescu, 1966. 55. PODU ILOAIEI, jud. Iaşi—*Marginea de sud-vest a comunei, grădina lui D. Poloşescu*. I. Nestor, 1952, p. 31, fig. 5/1. 56. POGLEŢ, com. Corbasca, jud. Bacău—*Frasinul*(*Bîlca*). M. Florescu, V. Căpitanu, *ArhMold*, 6, 1969, p. 237. 57. POGORĂŞTI, com. Răuseni, jud. Botoşani—*Ceargău*. I. Ioniţă, *ArhMold*, 1, 1961, p. 301. 58. PRĂJEŞTI, com. Traian, jud. Bacău—*Marginea de sud-est a satului, terenul C. A. P.* C. Buzdugan, *Carpica*, 2, 1969, p. 81—86. 59. PROSELNICI, com. Miroslava, jud. Iaşi-*Dealul Belcea*. *Aşezări*, p. 49, 213, pl. CIV/21. 60. RAFAILA, com. Todireşti, jud. Vaslui. V. Pârvan, *Getica*, p. 390, pl. 19/2. 61. RĂUSENI, jud. Botoşani. a. *Marginea nordică a satului*. *Aşezări*, p. 53, 260, pl. XXXVIII/2. b. *Două Movile* (*La Odaie*). I. Ioniţă, *ArhMold*, 1, 1961, p. 303, fig. 4/2 = *Aşezări*, p. 49, 259—260, pl. CXXXVI/17. 62. RĂSBOIENI, com. Ţibăneşti, jud. Iaşi—*Sud-estul Dealului Buznei*. *Aşezări*, p. 52, 213, pl. CIV/25. 63. RIPICENI(Ripicenii Noi), jud. Botoşani—*Rîpa la Sărături*. *Aşezări*, p. 47, 278—279. 64. RIŞCA, com. Ripiceni, jud. Botoşani—*Dealul Punar*. *Aşezări*, p. 49, 280, pl. CXLVIII/5. 65. RUSENII NOI, com. Holboca, municipiul Iaşi—*Valea Satului*. *Aşezări*, p. 47, 215, pl. CV/14. 66. SILIŞTEA NOUĂ, com. Dolhasca, jud. Suceava—*La Tănăsoaia*. Materiale în colecţia Cabinetului de istorie a Institutului Pedagogic

din Suceava. Cercetări de suprafață N. Ursulescu, 1972. 67. SIRET, jud. Suceava—*Dealul Ruina.* Materiale în Muzeul Județean Suceava. Cercetări de suprafață M. Ignat, 1967. 68. SLOBOZIA HĂNEȘTI, com. Hănești, jud. Botoșani. a. *Dealul Viei*; b. *Dealul Hodoroaia* (*La Popan*) *Așezări*, p. 43, 47, 262, pl. CXL/22—24, CCXI/5. 69. STÎNCEȘTI, com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani—*La Ciocan. Așezări*, p. 49, 264, pl. CCXII/10. 70. STOICANI, com. Folteşti, jud. Galați—*Cetățuia.* M. Petrescu—Dîmbovița, Materiale, 1, 1953, p. 132—144. 71. ȘCHEIA, com. Al. I. Cuza, jud. Iași—*La izvoare. Așezări*, p. 47, 302, pl. CCXXXV/1. 72. TĂCUTA, jud. Vaslui—*Saivanii.* Săpături I. Ioniță, 1972. 73. TĂUTEȘTI, com. Rediu, municipiul Iași—*Vatra Apăreștilor. Așezări*, p. 45, 220—221, pl. CXII/20. 74. TRAIAN, jud. Bacău—*La Comori* (*La Circș*). M. Florescu, V. Căpitanu, *ArhMold*, 6, 1969, p. 219—220. 75. TRIFEȘTI, jud. Iași—*Curtea Sfatului Popular.* I. Ioniță, *Materiale*, 8, 1962, p. 733—739. 76. TRUȘEȘTI, jud. Botoșani—*Movila din Șesul Jijiei.* A. C. Florescu, *Materiale*, 3,1957, p. 203—218 ; 5, 1959, p. 335. 77. ȚIGĂNAȘI, jud. Iași. a. *Movila Stînei* ; b. *Dealul din Mijloc. Așezări*, p. 47, 267, pl. CCXIII/17. 78. VALEA LUPULUI, com. Rediu, municipiul Iași—*Terasa inferioară din stînga Bahluiului* (Fabrica de Antibiotice). M. Dinu, *AȘU Iași*, Secț. III., Tom 1., 1—2, 1955, p. 76—77, 83. 79. VALEA LUPULUI, com. Gherghești, jud. Vaslui—*Lotul Școlar. Așezări*, p. 47, 338. 80. VĂLENI, com. Boțești, jud. Neamț—*Dealul Cetățuii. Așezări*, p. 47, 296. 81. VOLOVĂȚ, jud. Suceava—*Dealul Burlei.* Materiale în Muzeul Județean Suceava. Săpături M. Ignat, 1971. 82. VORNICENII MICI, com. Moara, jud. Suceava—*Sesii.* Cercetări de suprafață Em. Emandi, 1973.(Probabil, aceeași așezare : Liteni—*La Fîntîniță, Suhat.*) 83. ZAHAREȘTI, com. Stroiești, jud. Suceava—*Dealul la Bîtca.* Cercetări de suprafață Em. Emandi, 1973—1974. 84. ZĂPODENI, jud. Vaslui—La Țintirim. *Așezări*, p. 47, 335, pl. CCXLVIII/6.

DIE ANFÄNGE DER FRÜHEN EISENZEIT AUF DEM GEBIET DER MOLDAU EINIGE ERGEBNISSE UND FRAGEN

Zusammenfassung

Die frühhallstattzeitliche Zivilisation mit kannelierter Keramik, entstanden im Theissbecken und einigen angrenzenden Gebieten (Banat, Vojvodina, Syrmien), verbreitet sich fortschreitend von West nach Ost, besetzt den gesammten Karpaten-Donau Raum und verdrängt schrittweise, innerhalb des gesammten Verbreitungsgebietes, die Kultur Noua. Ohne, vorläufig, siechere Beweise zu besitzen, kann man annehmen, dass die neue Kultur in der Moldau spätestens in der zweiten Hälfte der Periode Ha A auftritt und ihre Entwicklung auch in der folgenden Etappe, Ha B, fortsetzt. In Anbetracht der engen Verwandschaft der Keramik scheint es dass Kultur in die Moldau von Transylvanien her eindringt. Die Elemente vom Typ Gáva, Kyjatice und Goligrad (Holihrady), die in einigen Siedlungen und Gräberfelder aus dem NW der Moldau entdeckt werden sind (Grănicești, Abb. 2—3 ; Cucorăni, Abb, 4/3.), weisen wahrscheinlich auch auf den nördlichen Weg, also auf eine Verbreitung vom oberen Theissbecken über die nord-östlichen Karpaten, hin. Auf diesen Weg wurde wahrscheinlich auch von den Entdeckungen aus dem Südosten Polens (Wietrzno) und der vorkarpatischen Ukraine (die Holihrady Kultur) hingewiesen. Einige andere Funde aus der Moldau (Trifești, Abb. 4/1—2 ; Prăjești, Abb. 4/3 ; Zăpodeni, Abb. 4/5.), oder aus der Moldauschen SSR (Kišinev) weisen auch eine Komponente, die aus dem südöstlichen mittleren Donaubecken, aus dem Gebiet spät-Vattina und Dubovac stammt, auf.

In einer neuen Etappe werden in die Moldau auch die Träger des zweiten grossen frühhallstättische Komplexes des Balkan-Donau-Karpaten Raumes, gekennzeichnet im besonderen durch seine Keramik mit imprimierter Verzierung, eindringen. Anfangs, wurden diese Funde in die zweite Phase der Babadag Kultur eingeordnet, wobei gleichzeitig auch einige lokale Eigenheiten der Entdeckungen aus der Moldau hervorgehoben wurden.

Im heutigen Stadium der Forschungen, in Folge der Entdeckung der Kultur vom Typ Insula Banului, kann man annehmen, dass die frühhallstättischen Funde mit imprimierter Keramik aus der Moldau (sowie aus der Dobrudscha) eine gesonderte Gruppe bilden, ableitbar aus der Kultur Insula Banului, zu der wahrscheinlich auch einige Einflüsse der Babadag Kultur hinzukommen, die im besonderen in der südlichen Moldau hervortreten (Stoicani). Diese Gruppe (die die Bezeichnung Stoicani-Cozia nach den zwei, durch Ausgrabungen untersuchten Siedlungen,

tragen könnte) tritt in der Moldau wahrscheinlich zu Beginn der Periode Ha B auf, und besteht neben der Kultur der kannelierter Keramik, die in diesem Raum in einer früheren Etappe auftritt, bis zum Ende der frühen Hallstattzeit. Die Beziehungen, in erster Reihe die chronologischen und territorialen, zwischen den zwei kulturellen Aspekten müssen noch genauer im Laufe zukünftiger Forschungen geklärt werden. Auf jeden Fall ist anzunehmen, dass, auf einmal mit der Niederlassung der Träger der Gruppe Stoicani-Cozia in Süden und Zentrum der Moldau, sich auch das ostkarpatische Verbreitungsgebiet des Kulturkomplexes, das sich durch seine kannelierte Keramik charakterisiert, verringern wird.

Da die Phase Babadag III vorläufig ausserhalb der Dobrudscha nicht bestättigt ist, bleibt das Problem des Endes der frühen Hallstattzeit im Raume östlich der Karpaten, sowie der historischen Gegebenheiten in denen es zu einer neuen Entwicklungsphase der Zivilisation aus der frühen Eisenzeit dieses Gebietes des Karpaten-Donau Raumes gekommen ist, offen.

BEMERKUNG. Auf der Verbreitungskarte der frühhallstattzeitlichen Entdeckungen aus dem ost-karpatischen Gebiet (Abb.1.) die Nummerierung entspricht der aus der Fundliste (siehe: Anexă-Anhang und Anmerkungen 55–56).

I.A. Der Kulturkomplex mit kannelierter Keramik aus der Moldau. Durch Ausgrabungen erforschte Siedlungen: 2, 3, 11, 19, 25 – 26, 34, 39 – 40, 58, 72, 76, 78, 84. Gräberfelder und Gräber: 24, 37 (?), 75. Keramikfunde: 1, 3–6, 8–9, 12, 14–18, 20–21, 23, 27–31, 33, 35–37, 40–50, 52, 55–56, 61–63, 65–68, 71, 73–74, 77, 79–83.

B. Der Kulturkomplex mit imprimierter Keramik aus der Moldau (Stoicani-Cozia Gruppe) Durch. Ausgrabungen erforschte Siedlungen: 13, 22, 54, 70. Keramikfunde: 37–38, 43, 53, 59, 61, 64, 69.

C. Hortfunde: 7, 27, 41, 60.

D. Unsichere Funde: 10, 32, 40, 51, 57, 68.

II. „Die Pruth-Dnjestr Variante der thrakischen Hallstatt“: 85–136 (nach V.L. Lăpușnean, I. T. Niculiță und M.A. Romanovskaia).

III. Die Holihrady (Goligrad) Kultur: 137–142 (nach G.I. Smirnova).